
ANNA CETERA-WŁODARCZYK • ALICJA KOSIM

Polskie przekłady Shakespeare'a w XIX wieku

Część I • Zaroby, strategie, recepcja

Warszawa 2019

VIII. Jan Kasproicz (1860–1926)

Hamlet (1890), *Henryk V* (1895), *Henryk VI, Części 1-3* (1895), *Komedia omyłek* (1895), *Wiele hałasu o nic* (1895), *Miarka za miarkę* (1897), *Król Lir* (1922), *Makbet* (1924), *Juliusz Cezar* (1924), *Romeo i Julia* (1924)

Sylwetka tłumacza

Jan Kasproicz (1860–1926) był wybitnym poetą młodopolskim, komparatystą, tłumaczem, profesorem Uniwersytetu Lwowskiego¹⁴¹. Przetłumaczył łącznie kilkanaście dramatów Shakespeare’a, z czego dwanaście zostało opublikowanych (*Hamlet*, *Henryk V*, *Henryk VI Części I–III*, *Komedia omyłek*, *Miarka za miarkę*, *Wiele hałasu o nic*, *Makbet*, *Juliusz Cezar*, *Romeo i Julia*, *Król Lir*). Rękopisy trzech pozostałych zaginęły.

Szersze omówienie sylwetki, przekładów i recepcji tłumaczeń Jana Kasproicza włączono do modułu repozytorium *Polski Szekspir UW – Moduł XX i XXI wiek*.

Strategia przekładu

Kasproicz pracował nad przekładami Shakespeare’a w trzech okresach życia. Pierwsze chronologicznie tłumaczenie – *Hamlet* – ukazał się w 1890 r. Przekład, opatrzony krótkim wstępem tłumacza, miał zrywać z XIX-wieczną tradycją „gładzenia” i „upiększania” Shakespeare’a, ukazując wiernie prawdziwy język dramatów, z całą jego dosadnością i pikanterią. W rzeczywistości poza odnowieniem stylistyki, strategia Kasproicza nie była aż tak radykalna, a na odbiorze tekstu w dużym stopniu zaciążył wybór form adresatywnych

¹⁴¹ Cf Roman Loth, „Jan Kasproicz” [w:] *Polski słownik biograficzny*, T. 12, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 185–190; Roman Loth, „Jan Kasproicz” [w:] *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski: przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, T. 2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2001, s. 97–105, Roman Loth, *Jan Kasproicz* [w:] *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, T. 18, vol. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1994.

(główne postaci zwracają się do siebie w drugiej osobie liczby mnogiej)). W kolejnych dekadach Kasprowicz gruntownie poprawiał tekst, przy czym ostatnia wersja przygotowana do druku w 1931 r. nie zachowała się.

Kolejne przekłady Jana Kasprowicza ukazały się we lwowskiej edycji dzieł Shakespeare'a pod redakcją Henryka Biegeleisena (1895–1897). Wydanie to – po raz pierwszy w historii polskiej recepcji Shakespeare'a – składało się z wyselekcjonowanych XIX-wiecznych przekładów różnych tłumaczy, uzupełnionych nowymi tłumaczeniami powierzonymi obiecującym literatom: Antoniemu Langemu, Stanisławowi Rossowskiemu, Edwardowi Porębowiczowi i właśnie Janowi Kasprowiczowi. W zamierzeniu twórców edycji, nowy kanon miał zastąpić już wtedy postrzegane jako zestarzałe przekłady kanoniczne, poprawić błędy i tchnąć w teksty Shakespeare'a ducha nowych czasów. Wkład Jana Kasprowicza w nową edycję był największy spośród nowych tłumaczy: przełożył cztery kroniki historyczne (*Henryka V* i *Henryka VI, Części 1–3*) oraz trzy komedie: *Komedię omyłek*, *Wiele hałasu o nic* oraz *Miarkę za miarkę*. Niestety pomieszczone w edycji tłumaczenia były bardzo nierówne i – podobnie jak w wypadku *Hamleta* – nosiły ślady pośpiechu i niedokładnej lektury. Świadomy licznych niedoskonałości, Kasprowicz zamierzał przerobić teksty przed ponownym oddaniem ich do druku w latach 20. XX wieku, zamiaru tego nie udało mu się jednak spełnić.

Najważniejszy okres pracy Kasprowicza nad przekładami Shakespeare'a przypada na lata 1918–1924. Jesienią 1924 r. doszło do dramatycznego pogorszenia się stanu zdrowia poety, poprzedzającego jego śmierć w Zakopanem w 1926 roku^[2]. W tym czasie Kasprowicz odsunął się od innych

^[2] Kasprowicz rozpoczął pracę jesienią 1918 r., w latach 1921–1922 sprawował jeszcze urząd rektora Uniwersytetu Lwowskiego. Od 1922 r. przebywał na dwuletnim urlopie zdrowotnym, redagował dramaty do kwietnia 1924 r., cf Roman Loth, *Jan Kasprowicz* [w:] *Bibliografia literatury polskiej...*, s. 143; Anna Podstawka, *Wokół Szekspira Kasprowicza* [w:] Anna Sobiecka (red.), *Szekspir(y) Żurowskiego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Słupsk 2014 (s. 111–133), s. 114–115. Kasprowicz, zapytany w 1826 r. o swoje plany przekładu całości kanonu szekspirowskiego, potwierdzał: „Tak jest. *Sonety* wyszły już w trzech tomikach w »Bibliotece Polskiej«. Leży tam również i czeka na wydanie przekład *piętnastu sztuk* Szekspira. Pracę nad dalszym ciągiem uniemożliwiła mi niestety choroba. Mamy wprowadzić cały szereg tłumaczeń Szekspira, ale wiele z nich jest przestarzałych i słabych. Dlatego podjąłem się tej pracy” (Stanisław Alberti, *U Jana Kasprowicza na Harendzie*, „Kurier Literacko-Naukowy” 1926, nr 24, s. IV).

zająć, stawiając sobie za ostateczny cel przekład całości kanonu szekspirowskiego. Ogłosił tłumaczenia *Romea i Julii*, *Juliusza Cezara*, *Króla Lira*, *Makbeta*, poematów i sonetów. W rękopisie pozostały przekłady *Otella*, *Antoniusza i Kleopatry* i *Tytusa Andronikusa*^[3]. Przekłady z ostatniego okresu życia Kasprawicza odznaczają się nieporównywalnie wyższym poziomem staranności i oryginalności, odzwierciedlającej unikatowe zespolenie dramaturgii szekspirowskiej z dojrzałą poetyką Kasprawicza. Zasadniczo jednak wszystkie tłumaczenia Jana Kasprawicza należą do nurtu retranslacji i są wyrazistą próbą przełamania estetyki przekładów kanonicznych w sposób odzwierciedlający ducha epoki i osobistą poetykę tłumacza.

Precyzyjne datowanie czasu powstania przekładów nie zawsze jest możliwe, jednak listę tłumaczeń Kasprawicza wraz z datami powstania zestawił Roman Loth. Odzwierciedla ona wspomniane trzy etapy pracy Kasprawicza nad dramataми Shakespeare'a: *Hamlet*, (1889), *Henryk V* (1894–1895), *Henryk VI* (części 1–3) (1894–1895), *Komedia omyłek* (1894–1895, *Wiele hałasu o nic* (1894–1895), *Miarka za miarkę* (1896–1897) *Hamlet* (nowa wersja 1914), *Makbet* (1918), *Juliusz Cezar* (1918), *Romeo i Julia* (1919), *Król Lir* (1922), *Otello* (ogłoszone fragmenty, 1923), *Tytus Andronikus* (nieogłoszony, 1923), *Antoniusz i Kleopatra* (ogłoszone fragmenty, 1924)^[4]. Wszystkie przekłady Kasprawicza cechuje ustabilizowana forma prozodyczna. Kasprawicz tłumaczy nierymowanym jedenastozgłoskowcem, zachowując podział na wiersz i prozę.

Recepcja przekładów

Charakterystyczną cechą strategii Kasprawicza, z pominięciem wspomnianego wyboru metrum, jest jej zmienność, co utrudnia ocenę przekładów. Ogłoszonego na początku *Hamleta* tłumacz przerabiał latami,

^[3] Rękopisy tych dramatów do 1939 r. znajdowały się w Dziale Kasprawiczowskim Muzeum Miejskiego w Poznaniu; uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej, cf Roman Loth, *Jan Kasprawicz* [w:] *Bibliografia literatury polskiej...*, s. 128, 130, 131, 137, 138, 143.

^[4] Cf R. Loth, *Jan Kasprawicz* [w:] *Bibliografia literatury polskiej...*, s. 110, 112, 113, 130, 131, 137, 138, 143.

w podobny sposób zamierzał dokonać rewizji siedmiu przekładów z edycji lwowskiej. Na najpóźniejszych przekładach zaciążył z kolei stan zdrowia Kasprowicza.

Przekłady z edycji lwowskiej były wydane ponownie w 1912 r., dwa z najpóźniejszych przekładów (*Makbet* i *Juliusz Cezar*) ukazały się w opracowaniu krytycznym Stanisława Helsztyńskiego, dwa inne osamotnione. Nigdy jednak nie doszło do ogłoszenia wszystkich przekładów Jana Kasprowicza razem. Tłumaczenia Kasprowicza podlegały rozlicznym rozbiорom krytycznym, zwykle skupionym na tropieniu śladów unikatowej poetyki tłumacza. Sporadycznie sięgał po nie teatr.

Szersze omówienie tłumaczeń Jana Kasprowicza włączono do modułu repozytorium *Polski Szekspir UW – Moduł XX i XXI wiek*, gdzie omówiono również prace poświęcone jego dorobkowi tłumaczeniowemu¹⁵¹.

Bibliografia przekładów

William Shakespeare, *Hamlet*, tłum. Jan Kasprowicz, Gubrynowicz, Lwów 1890 [Biblioteka Mrówki, t. 262–263].

[William Shakespeare], *Henryk V*, tłum. Jan Kasprowicz [w:] Henryk Biegeleisen (red.), *Dzieła Williama Szekspira*, T. 3, *Dramaty królewskie*, Księgarnia Polska, Lwów 1895, wyd. 2., s. 371–473; kolejne wydanie: *Dzieła dramatyczne w dwunastu tomach*, życiorys Shakespeare'a i przedm. do poszczególnych utworów oprac. Roman Dyboski, studium *Shakespeare*

¹⁵¹ Cf. rozbiory Władysław Tarnawski, *O polskich przekładach dramatów Szekspira*, Akademia Umiejętności Kraków 1914, s. 181–189; *idem*, *Szekspir Kasprowicza*, „Gazeta Warszawska” 1929, nr 372, s. 3–6; także współczesne opracowania: Aleksandra Budrewicz-Beratan, *Serce pod kwiatów powłoką. Kasprowicza przekład Romea i Julii* [w:] Grzegorz Igliński (red.), *Jego świat. 150-lecie urodzin Jana Kasprowicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 520–538; *eadem*, *Szekspir Kasprowicza* [w:] Ewa Łubieniewska, Krystyna Latawiec, Jerzy Waligóra (red.), *Szekspir wśród znaków kultury polskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012, s. 115–131, a także Anna Podstawka, *Wokół Szekspira Kasprowicza...* oraz Aleksandra Niemirycz, *Od Chaucera do Yeatsa. Translatorskie wybory Jana Kasprowicza jako tłumacza literatury angielskiej* [w:] Grzegorz Igliński (red.), *Jego świat. 150-lecie urodzin Jana Kasprowicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2011, s. 489–519.

w Polsce napisał Ludwik Biernacki; wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński, T. 6, Gebethner i Wolff, Warszawa 1912, s. 201–303.

[William Shakespeare], *Henryk VI* (części 1–3), tłum. Jan Kasprowicz [w:] Henryk Biegeleisen (red.), *Dzieła Williama Szekspira*, T. 4, *Dramaty królewskie*, Księgarnia Polska, Lwów 1895, wyd. 2., s. 1–279; kolejne wydanie: *Dzieła dramatyczne w dwunastu tomach*, życiorys Shakespeare'a i przedm. do poszczególnych utworów oprac. Roman Dyboski, studium *Shakespeare w Polsce* napisał Ludwik Biernacki; wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński, T. 7, Gebethner i Wolff, Warszawa 1912, s. 1–285.

[William Shakespeare], *Komedia omyłek*, tłum. Jan Kasprowicz [w:] Henryk Biegeleisen (red.), *Dzieła Williama Szekspira*, T. 6, *Komodie*, Księgarnia Polska, Lwów 1895, wyd. 2., s. 157–215; kolejne wydanie: *Dzieła dramatyczne w dwunastu tomach*, życiorys Shakespeare'a i przedm. do poszczególnych utworów oprac. Roman Dyboski, studium *Shakespeare w Polsce* napisał Ludwik Biernacki; wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński, T. 2, Gebethner i Wolff, Warszawa 1912, s. 95–155.

[William Shakespeare], *Wiele hałasu o nic*, tłum. Jan Kasprowicz [w:] Henryk Biegeleisen (red.), *Dzieła Williama Szekspira*, T. 7, *Komodie*, Księgarnia Polska, Lwów 1895, wyd. 2., s. 183–268; kolejne wydanie: *Dzieła dramatyczne w dwunastu tomach*, życiorys Shakespeare'a i przedm. do poszczególnych utworów oprac. Roman Dyboski, studium *Shakespeare w Polsce* napisał Ludwik Biernacki; wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński, T. 2, Gebethner i Wolff, Warszawa 1912, s. 1–94.

[William Shakespeare], *Miarka za miarkę*, tłum. Jan Kasprowicz [w:] Henryk Biegeleisen (red.), *Dzieła Williama Szekspira*, T. 9, *Komodie*, Księgarnia Polska, Lwów 1897, wyd. 2., s. 3–95; kolejne wydanie: *Dzieła dramatyczne w dwunastu tomach*, życiorys Shakespeare'a i przedm. do poszczególnych utworów oprac. Roman Dyboski, studium *Shakespeare w Polsce* napisał Ludwik Biernacki; wyboru przekładów dokonał Stanisław Krzemiński, T. 2, Gebethner i Wolff, Warszawa 1912, s. 1–94.

William Szekspir, *Hamlet*, tłum. Jan Kasprowicz, „Skarbnica Polska: Ilustrowany Tygodnik Arcydzieł Literackich” 1914, nr 49.

William Shakespeare, *Makbet*, tłum. Jan Kasprowicz, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1924; kolejne wydania: *Makbet*, Cz. 1, Tekst, tłum. Jan Kasprowicz, oprac. Stanisław Helsztyński, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1929; Cz. 2, Objaśnienia i przypisy, tłum. Jan Kasprowicz, oprac. Stanisław Helsztyński, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1929; *Makbet*, tłum. Jan Kasprowicz, nakł. Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1950.

William Shakespeare, *Juliusz Cezar*, tłum. Jan Kasprowicz, „Instytut Wydawniczy” Biblioteka Polska, Warszawa 1924; kolejne wydania: *Juliusz Cezar*, Cz. 1, Tekst, tłum. Jan Kasprowicz, oprac. Stanisław Helsztyński, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1929; Cz. 2, Objaśnienia i przypisy, tłum. Jan Kasprowicz, oprac. Stanisław Helsztyński, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1929.

William Shakespeare, *Romeo i Julia*, tłum. Jan Kasprowicz, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1924.

William Shakespeare, *Król Lir*, tłum. Jan Kasprowicz, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, Warszawa 1922.

Przekłady cząstkowe

William Shakespeare, „Śpiew Desdemony”, „Więc dzwońmy w puchary” [fragmenty z *Otella*] [w:] *Obraz poezji angielskiej*, T. 2, z oryginału zebrał, przełożył i notatkami biograficznymi opatrzył Jan Kasprowicz, wydał z rękopisu Wojciech Meisels, [s.n.], Kraków 1931, s. 45–46.

William Shakespeare, „Królu wina, chodź uroczy” [fragment *Antoniusza i Kleopatry*] [w:] *Obraz poezji angielskiej*, T. 2, z oryginału zebrał, przełożył i notatkami biograficznymi opatrzył Jan Kasprowicz, wydał z rękopisu Wojciech Meisels, [s.n.], Kraków 1931, s. 46.